

Joanna Karczewska

Wsie zagrodowe i drobnoszlacheckie w powiecie gnieźnieńskim na przełomie XV i XVI w. (streszczenie)

Na obszarze powiatu gnieźnieńskiego w województwie kaliskim wsie zagrodowe i drobnoszlacheckie skupiły się w trzech miejscach. Pierwsze z nich, i jednocześnie największe, to obszar na południe od Gniezna – pas między Gnieznem a Witkowem i Czarniejewem. Następny znajdował się w zachodniej części powiatu gnieźnieńskiego (parafie Popowo, Łubowo), oraz kolejny niewielki zespół, który stanowiło kilka wsi w parafii Trłąg.

Zakres chronologiczny badań obejmuje przełom XV i XVI w., a ich podstawę źródłową stanowią księgi sądowe ziemskie i grodzkie z terenu Wielkopolski oraz *Liber beneficiorum* archidiecezji gnieźnieńskiej Jana Łaskiego.

Wsie były podzielone na części, z których każda posiadała dwuczłonową nazwę – pierwszy człon to właściwa nazwa wsi, drugi zaś został urobiony od przydomka – imioniska lub imienia właściciela – dziedzica.

Do wsi zamieszkałych przez zagrodowców zalicza się następujące: Grzybowo (początkowo parafia własna, następnie należące do parafii w Gozdowie), które w XV w. było podzielone na 13 działów, Małachowo (parafia w Witkowie) – źródła przekazują informacje o 6 działach, Jelitowo (parafia w Jarząbkowie) – we wsi były 2 dział, Żółcz (parafia w Jarząbkowie) wieś liczyła 2 dział, Cielmowo (parafia św. Wawrzyńca w Gnieźnie) – 5 działów, Mikołajewice (parafia w Niechanowie) – 3 dział, Drachowo (parafia w Gurowie) – 5 działów, a ponadto także Bojenice (parafia św. Piotra w Gnieźnie), Skierszewo (parafia św. Wawrzyńca w Gnieźnie) i Gurowo (parafia loco).

Oprócz wymienionych wsi zagrodowych, w pobliżu znajdowały się także wsie drobnoszlacheckie, w których gospodarowali pojedynczy kmiecie (np. Gulczewo). Miejscowi dziedzice byli niejednokrotnie właścicielami części w sąsiednich wsiach drobnoszlacheckich.

Wsie drobnoszlacheckie i zagrodowe w powiecie gnieźnieńskim były zamieszkałe przez szlachtę różnoherbową, jedynie w Strzyżewie dziedziczyła szlachta herbu Poraj.

W pobliżu Gniezna natykamy się na wiele nazw osad zanikłych lub zaginionych. Jest to ślad podziałów tych wsi – często źródłowa nazwa osady to nazwa działu wsi, z czasem wchłoniętego przez wieś macierzystą.

Stulecia XV i XVI były okresem największego rozdrobnienia wsi drobnoszlacheckich i zagrodowych w powiecie gnieźnieńskim.